

Kazimierz Postulski

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 25 lutego 2002 r.

Palestra 47/1-2(541-542), 210-214

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 25 lutego 2002 r.

I KZP 2/02*

Teza głosowanej uchwały brzmi:

W sytuacji, gdy skazany wykonał obowiązki wynikające z istoty kary ograniczenia wolności i pozostałe obowiązki z nią związane, z wyjątkiem obowiązku naprawienia szkody, sąd orzekający na podstawie art. 65 k.k.w. o zamianie tej kary na karę zastępczą przyjmuje za podstawę orzeczenia zakres kary pozostającej jeszcze do wykonania, ustalony w trybie art. 64 k.k.w.

Lektura głosowanej uchwały pozostawia niedosyt z dwóch co najmniej powodów.

Po pierwsze: Sąd Najwyższy nie wskazał w niej jednoznacznych kryteriów, jakimi powinny kierować się sądy przy zamianie kary ograniczenia wolności na karę zastępczą w sytuacji, gdy kara ta w swej podstawowej części, a więc – obowiązku pracy (art. 35 § 1 i 2 k.k.) została w całości wykonana, natomiast niewykonany pozostał nałożony na skazanego obowiązek naprawienia szkody. Wskazania takich kryteriów miał prawo oczekiwać występujący z pytaniem Sąd Okręgowy w Kielcach, bowiem orzekanie o wymiarze kary zastępczej musi uwzględniać ściśle określone zamienniki, utrzymujące stopień dolegliwości kary orzeczonej w wyroku w razie modyfikacji sposobu jej wykonania w postępowaniu wykonawczym. Takie zamienniki zawierają przepisy dotyczące kar zastępczych (zob. art. 46 i 65 k.k.w.). Jeśli w drodze wykładni Sąd Najwyższy dopuszcza możliwość orzekania kary zastępczej w sytuacji nie wynikającej jednoznacznie z ustawy, ma obowiązek wskazać szczegółowe zasady jej wymierzania.

* OSNKW 2002, z. 5–6, poz. 30.

Po drugie: zwraca uwagę szczupłość argumentacji Sądu Najwyższego na rzecz zaprezentowanego w uchwale stanowiska. W szczególności odwoływanie się w niej do treści art. 64 k.k.w. wydaje się nie tyle niewystarczające, co chybione. Przepisy art. 64 i 65 k.k.w. odnoszą się do dwóch różnych grup zagadnień, przewidując dwa rodzaje postępowań incydentalnych o przeciwnych – gdy chodzi o pozycję prawa skazanego – skutkach. Do tej kwestii wypadnie wrócić szerzej w dalszej części glosy, przy prezentowaniu stanowiska polemicznego wobec wyrażonego przez Sąd Najwyższy.

Wspomniany niedosyt ma jednak ten walor, że ułatwia uzasadnienie poglądu odmiennego od tego, który zaprezentował Sąd Najwyższy.

Przed przystąpieniem do realizacji tego zadania należy – gwoli prawdy – zauważyć, że zbieżne ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, a nawet wyrażone bardziej precyzyjnie, zapatrywanie na możliwość zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą, mimo wykonania w całości obowiązku pracy, będącego istotą tej kary, zaprezentował jeszcze w 1973 r. J. Śliwowski¹.

Ponieważ Sąd Najwyższy do tego stanowiska nie odnosi się, wypada je przypomnieć. Otóż jego autor dopuszcza możliwość zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą nawet przy poddaniu się przez skazanego w całości „zasadniczej” karze w razie uchylania się od obowiązków, skoro ustawa uzależnia odbycie kary od ich wykonania. Inną rzeczą – jak podkreśla J. Śliwowski – jest wymiar kary zastępczej w takim przypadku. Proponuje on, aby w omawianej sytuacji karę zastępczą orzekać „raczej w pobliżu dolnej ustawowej granicy, z uwagi na to, że podstawowy obowiązek kary został wykonany”.

Podobnie jak Sąd Najwyższy, również J. Śliwowski nie uzasadnia szerzej swojego stanowiska.

Jak się wydaje, istnieje szereg innych argumentów upoważniających do wyrażenia stanowiska odmiennego, niż zaprezentowane w głosowanej uchwale. Sprowadza się ono do stwierdzenia, że w przypadku wykonania przez skazanego obowiązku pracy, należącego do istoty kary ograniczenia wolności (art. 35 k.k.), nie jest możliwa zamiana tej kary na karę zastępczą. Jeżeli jednak skazany w okresie odbywania kary nie wykonywał obowiązków nałożonych na podstawie art. 36 § 2 k.k., a nie jest celowe lub możliwe (gdy chodzi o obowiązek naprawienia szkody) uznanie kary za wykonaną na podstawie art. 64 k.k.w., kary ograniczenia wolności nie można uznać za odbytą w tym tylko sensie, że do czasu wykonania przez skazanego tych obowiązków nie rozpocznie biegu termin do zatarcia skazania, o którym mowa w art. 107 § 4 k.k.

Uchylanie się od obowiązków, o których mowa w art. 34 § 2 i 26 § 2 k.k. tylko wtedy powoduje zamianę kary ograniczenia wolności na karę zastępczą, gdy skazany nie wykonał jeszcze obowiązku pracy należącego do istoty kary ograniczenia

¹ J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności, studium penalistyczne*, Warszawa 1973, s. 119.

wolności, przy zastosowaniu zamiennika określonego w art. 65 § 1 lub 2 k.k.w. i przy uwzględnieniu wykonanej części obowiązku pracy.

Za takim rozumieniem instytucji zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą przemawia treść art. 65 § 1 k.k.w. Uzależnia on jednoznacznie wymiar kary zastępczej od okresu pozostałej do wykonania kary ograniczenia wolności, a więc od wymiaru pozostałego do wykonania obowiązku pracy.

Zarówno w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego², jak też w piśmiennictwie po wejściu w życie kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.³ zgodny jest pogląd, iż za podstawę wymiaru kary zastępczej bierze się wyłącznie karę niewykonaną, przez co należy rozumieć niewykonany obowiązek pracy. Tylko do tego bowiem obowiązku odnosi się określony w art. 65 k.k.w. zamiennik. Podkreśla się przy tym, że w innej sytuacji dochodziłoby do dwukrotnego odbywania tej samej kary⁴. Sąd Najwyższy odwołuje się wprawdzie w uzasadnieniu głosowanej uchwały do powołanego postanowienia z dnia 24 lipca 1973 r., ale wyprowadza z jego treści inne wnioski od zaprezentowanych wyżej.

Podobny pogląd do sformułowanego w niniejszej glosie wypowiedział poprzednio S. Zimoch, niewątpliwy autorytet w zakresie problematyki wykonywania kary ograniczenia wolności⁵.

Jeżeli zatem skazany wykonał w całości obowiązek pracy (art. 35 § 1 i 2 k.k.), nie jest możliwa zamiana kary ograniczenia wolności na karę zastępczą, ponieważ brak jest „przedmiotu” zamiany w postaci chociażby niewielkiej części wymiaru orzeczonej kary podlegającej takiej zamianie.

Wprawdzie w art. 65 § 1 zd. 2 k.k.w. mówi się, iż uchylaniem się od odbywania kary ograniczenia wolności może być również m.in. uporczywe naruszanie obowiązków, o których mowa w art. 34 § 2 i 36 § 2 k.k., ale zamiana w takim przypadku kary ograniczenia wolności na karę zastępczą możliwa jest – w świetle tego, o czym była dotąd mowa – tylko do czasu wykonania przez skazanego w całości obowiązku pracy, który jest podstawą takiej zamiany.

Inny argument na rzecz prezentowanego w glosie poglądu wynika z istoty kary ograniczenia wolności.

Poprzez stworzenie możliwości oddawania skazanego pod dozór, orzekania obowiązków (art. 36 k.k.) jak też poprzez stworzenie systemu stałej kontroli odby-

² Postanowienie z dnia 24 lipca 1973 r., V KRN 269/73, OSNPG 1973, z. 12, poz. 171, uchwała z dnia 19 października 1978 r., VII KZP 31/78, OSNKW 1978, z. 12, poz. 139.

³ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy – praktyczny komentarz*, Warszawa 1999, s. 205; K. Postulski (w:) Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy, komentarz*, Gdańsk 1998, s. 205; Z. Świda (w:) T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy, komentarz*, Warszawa 1998, s. 138.

⁴ Zob. cyt. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lipca 1993 r., K. Postulski, *op. cit.*, s. 205.

⁵ Zob. m.in. S. Zimoch, *Uchylanie się od odbycia kary ograniczenia wolności i zasady określania kar zastępczych*, NP 1971, nr 7–8, s. 1046 i *O wykonaniu zastępczych kar określonych za karę ograniczenia wolności*, NP 1981, nr 5, s. 49.

wania przez niego kary przy wiodącej roli sądowego kuratora zawodowego (art. 55 § 2 i 60 k.k.w.), ustawodawca upodobnił karę ograniczenia wolności, jeszcze bardziej, niż w poprzednim stanie prawnym, do środka o charakterze probacyjnym⁶. Z tego powodu także w przepisach o wykonywaniu innych środków probacyjnych należy szukać odpowiedzi na pytanie co do konsekwencji uporczywego naruszenia przez skazanego nałożonych obowiązków w zakresie, w jakim odpowiedzi takiej nie dają przepisy dotyczące wykonywania kary ograniczenia wolności.

Takimi przepisami są m.in. art. 75 § 4 i 82 k.k. Przewidują one możliwość zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej i odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w razie uchylania się sprawcy m.in. od nałożonych obowiązków jedynie w okresie próby i 6 dalszych miesięcy. Po upływie okresów wymienionych w art. 75 § 4 i 82 k.k. karę uważa się za wykonaną, nawet jeśli w okresie próby skazany uchylał się od nałożonych obowiązków.

W przypadku kary ograniczenia wolności takim „okresem próby” jest okres wynikający z wymiaru kary. Stosując zatem dopuszczalną w tym przypadku analogię na korzyść skazanego, należy dojść do wypowiedzianego już poprzednio wniosku o niemożności zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą po upływie okresu, w którym skazany w całości wykonał obowiązek pracy.

W odróżnieniu jednak od uregulowań zawartych w art. 75 § 4 i 82 k.k., jeżeli skazany nie wykonał obowiązków związanych z karą ograniczenia wolności, nie następuje uznanie kary za wykonaną z mocy prawa. W takiej sytuacji sąd może jednak postanowić o uznaniu kary za wykonaną, gdy jej cele zostały osiągnięte, chyba że chodzi o obowiązek naprawienia szkody (art. 64 k.k.w.). Z treści art. 64 k.k.w. nie można jednak wyprowadzić wniosku, iż w sytuacji gdy skazany nie wykonał obowiązku naprawienia szkody, są podstawy do orzeczenia kary zastępczej na podstawie art. 65 k.k.w. mimo wykonania w całości obowiązku pracy. Sformułowanie takiego wniosku przez Sąd Najwyższy nie wydaje się słuszne.

Art. 64 i 65 k.k.w. dotyczą 2 różnych zagadnień. Art. 64 k.k.w. stwarza możliwość uznania kary ograniczenia wolności, w pewnych sytuacjach, za odbytą mimo niewykonania pełnego wymiaru pracy lub innych obowiązków związanych z tą karą (z wyłączeniem obowiązku naprawienia szkody). Natomiast art. 65 k.k.w. obliguje do zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą, jeżeli skazany uchyla się od odbywania kary. Oba wymienione przepisy przewidują zatem dwa różne postępowania incydentalne, przeciwstawne sobie, gdy chodzi o skutki, jakie mogą wynikać z nich dla skazanego i nie pozostające ze sobą w żadnym związku.

Tak więc, wbrew temu co podniósł Sąd Najwyższy, fakt, że skazany nie wykonał obowiązku naprawienia szkody w okresie, na jaki orzeczona była kara ograniczenia wolności, a jednocześnie wykonał w całości obowiązek pracy, w związku z czym nie można uznać kary za wykonaną na podstawie art. 64 k.k.w., nie oznacza ko-

⁶ J. Śliwowski, *op. cit.*, s. 120; K. Postulski, *op. cit.*, s. 170.

nieczności zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą, nawet jeśli niewykonanie obowiązku nastąpiło z przyczyn zawinionych przez skazanego, a więc nosi znamiona uchylania się od jego wykonania. Sprzeciwia się temu przytoczone uprzednio rozumienie art. 65 k.k.w. W takim przypadku orzeczenie kary zastępczej nie jest dopuszczalne, a jedynym skutkiem niewykonania obowiązku naprawienia szkody może być to, że nie rozpocznie biegu termin określony w art. 107 § 4 k.k. W efekcie może nie dojść do zatarcia skazania.

Niezależnie od tego, o czym była dotąd mowa, nie można zapominać, iż wyrok skazujący na karę ograniczenia wolności w zakresie orzeczonego obowiązku naprawienia szkody jest tytułem egzekucyjnym. A zatem na żądanie osoby uprawnionej sąd nada mu klauzulę wykonalności i będzie on podlegał w tym zakresie wykonaniu w drodze egzekucji (art. 107 k.p.k.).

Gdyby natomiast doszło do zamiany kary ograniczenia wolności na karę zastępczą z uwagi na uchylanie się od obowiązku naprawienia szkody, obowiązek ten wygasa z mocy samego prawa⁷. Nie zawsze byłoby to w interesie pokrzywdzonego, a nawet w interesie wymiaru sprawiedliwości. O tym też trzeba pamiętać przy rozważaniach nad problemem, który jest przedmiotem głosowanej uchwały.

Kazimierz Postulski

⁷ S. Zimoch, *Uchylanie się...*, op. cit., s. 1052.